

Wyrok z dnia 7 stycznia 1998 r.

I PKN 453/97

Przekroczenie ustalonego przez Komisję Trójstronną do Spraw Społeczno - Gospodarczych lub przez Radę Ministrów wskaźnika przyrostu przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia uzasadnia odwołanie dyrektora przedsiębiorstwa państwowego ze skutkiem rozwiązującym jego stosunek pracy bez wypowiedzenia z winy pracownika tylko wtedy, gdy spowodowało w danym roku obrachunkowym zawinione przez dyrektora - w porównaniu z poprzednim rokiem obrachunkowym pogorszenie finansowej sytuacji przedsiębiorstwa.

Przewodniczący SSN: Kazimierz Jaśkowski, Sędziowie SN: Andrzej Kijowski (sprawozdawca), Barbara Wagner.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 7 stycznia 1998 r. sprawy z powództwa Grzegorza K. przeciwko Wojewodzie K. i Fabryce Maszyn Rolniczych "A." w K. o odszkodowanie, na skutek kasacji powoda od wyroku Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Kielcach z dnia 30 czerwca 1997 r. [...]

1) u c h y l i ł zaskarżony wyrok w odniesieniu do Fabryki Maszyn Rolniczych "A." w K. i sprawę wobec tej pozwanej przekazał Sądowi Wojewódzkiemu-Sądowi Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Kielcach do ponownego rozpoznania,

2) o d d a l i ł kasację w odniesieniu do Wojewody K.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Rejonowy-Sąd Pracy w Ostrowcu Świętokrzyskim wyrokiem z dnia 10 kwietnia 1997 r. [...], oddalił powództwo Grzegorza K. przeciwko Wojewodzie K. oraz Fabryce Maszyn Rolniczych "A." w K. o odszkodowanie z tytułu bezprawnego odwołania ze stanowiska dyrektora tej fabryki ze skutkiem w postaci rozwiązania stosunku pracy bez wypowiedzenia z winy pracownika i w konsekwencji - o zasądzenie również sześciomiesięcznej odprawy pieniężnej, przewidzianej w art. 39 ust. 1

ustawy z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych (jednolity tekst: Dz. U. z 1991 r. Nr 18, poz. 80 ze zm.). Rozstrzygnięcie to Sąd Rejonowy oparł na następujących ustaleniach faktycznych.

Powód wygrał konkurs na stanowisko dyrektora pozwanej Fabryki, na które to stanowisko został uchwałą rady pracowniczej powołany z dniem 1 kwietnia 1992 r. Ze stanowiska dyrektora odwołał powoda z dniem 28 lutego 1997 r. Wojewoda K., działając jako organ założycielski na podstawie art. 65 ust. 1a oraz 66 ust. 2 ustawy o przedsiębiorstwach państwowych, przy czym odwołanie to zakwalifikowano jako równoznaczne z rozwiązaniem stosunku pracy bez wypowiedzenia z winy pracownika. Powód dopuścił bowiem w 1996 r. do przekroczenia przez pozwaną Fabrykę o 14,6% wskaźnika przyrostu przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia, ustalonego przez Komisję Trójstronną w trybie przepisów ustawy z dnia 16 grudnia 1994 r. o negocjacyjnym systemie kształtowania przyrostu przeciętnych wynagrodzeń w podmiotach gospodarczych oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. z 1995 r. Nr 1, poz. 2).

Sąd Rejonowy podkreślił, że skoro pozwane przedsiębiorstwo prowadziło działalność gospodarczą ze stratą, to organ założycielski mógł w porozumieniu z Ministrem Finansów wszcząć postępowanie naprawcze i ustanowić zarząd komisaryczny (art. 65 ust. 1 ustawy o przedsiębiorstwach państwowych). Uczyniwszy użytek z tej kompetencji w zarządzeniu nr 10/97 z dnia 24 lutego 1997 r., Wojewoda K. był równocześnie obowiązany do odwołania powoda ze stanowiska dyrektora zgodnie z art. 66 ust. 2 powołanej ustawy. Wspomniane odwołanie mogło też być - zdaniem Sądu Rejonowego - uznane wskutek naruszenia wskaźnika przyrostu przeciętnych wynagrodzeń za równoznaczne z rozwiązaniem stosunku pracy bez wypowiedzenia z winy pracownika, a to oznacza, że zgodnie z art. 39 ust. 2 pkt 2 ustawy o przedsiębiorstwach państwowych nie przysługuje powodowi sześciomiesięczna odprawa pieniężna przewidziana w ust. 1 tego przepisu.

Bezzasadne jest - w ocenie Sądu Rejonowego - również żądanie od pozwanych odszkodowania z art. 56 § 1 KP. Do stosunku pracy na podstawie aktu powołania nie stosuje się bowiem przepisów Kodeksu pracy regulujących rozpatrywanie sporów ze stosunku pracy w części dotyczącej przywracania do pracy oraz odszkodowania za bezprawne rozwiązanie umowy o pracę.

Apelację powoda od tego orzeczenia oddalił Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Kielcach wyrokiem z dnia 30 czerwca 1997 r. [...]. W motywach tego wyroku Sąd Wojewódzki wskazał, że w razie przekroczenia wskaźnika przyrostu przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia ustalonego przez Komisję Trójstronną, organ założycielski jest na podstawie art. 37a ust. 1 pkt 4 ustawy o przedsiębiorstwach państwowych obowiązany odwołać dyrektora, jeżeli owo przekroczenie spowodowało pogorszenie sytuacji finansowej przedsiębiorstwa. Z informacji przedstawionej przez pozwaną Fabrykę wynika, że kwota funduszu płac związana z przekroczeniem wskaźnika Komisji Trójstronnej wyniosła w 1996 r. 483.924,00 zł, przy stracie netto w wysokości 20.662.523,55 zł. Bez przekroczenia wskaźnika przyrostu przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia straty pozwanej Fabryki byłyby więc niższe i wyniosłyby 20.178.599,55 zł. Co prawda przez wzrost ilości i wartości sprzedaży, racjonalizację zatrudnienia oraz obniżenie kosztów produkcji osiągnięto poprawę efektywności gospodarowania przedsiębiorstwa, ale przekroczenie wskaźnika dopuszczalnego wzrostu przeciętnej płacy powiększyło stratę przedsiębiorstwa, powodując pogorszenie jego sytuacji finansowej. Odwołanie z tego powodu dyrektora przedsiębiorstwa państwowego na podstawie art. 37a ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 25 września 1981 r. pociąga za sobą skutki, jakie przepisy prawa wiążą z rozwiązaniem umowy o pracę bez wypowiedzenia z winy pracownika (art. 37a ust. 3 ustawy), a więc m.in. pozbawia zainteresowanego prawa do sześciomiesięcznej odprawy pieniężnej z art. 39 ust. 1 powołanej ustawy.

Sąd Wojewódzki uznał też, że w zgodzie z obowiązującymi przepisami (art. 69 KP) wyrok pierwszoinstancyjny nie uwzględnił ponadto żądania powoda w zakresie odszkodowania z art. 56 § 1 KP.

Kasację od powyższego wyroku wniósł w imieniu powoda radca prawny Małopolsko-Świętokrzyskiego Regionu OPZZ, zarzucając naruszenie prawa materialnego, w szczególności art. 30 § 4, art. 52 i art. 56 w związku z art. 69 KP oraz art. 37a ust. 1 pkt 4, art. 65 i art. 66 ustawy o przedsiębiorstwach państwowych, jak również naruszenie art. 382 KPC, co miało istotny wpływ na wynik sprawy. W oparciu o wymienione zarzuty wnoszący kasację domagał się uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

W uzasadnieniu skargi kasacyjnej podniesiono, że przepis art. 69 KP nie wy-

łącza - wbrew twierdzeniom Sądów obu instancji - wobec pracownika bezprawnie odwołanego ze stanowiska w trybie art. 70 § 3 KP możliwości dochodzenia odszkodowania na podstawie art. 56 § 1 KP. Bezprawność odwołanie powoda polega zaś w szczególności na tym, że organ dokonujący odwołanie nie podał jego przyczyny i z naruszeniem art. 30 § 4 KP wskazał ją dopiero w odpowiedzi na pozew. Poza tym organ założycielski nadużył swej kompetencji do wszczęcia postępowania naprawczego i ustanowienia w pozwanej Fabryce zarządu komisarycznego, a w konsekwencji do odwołania jej dyrektora, gdyż z kompetencji tej uczynił użytek w momencie, kiedy pomimo przekroczenia ustalonego przez Komisję Trójstronną wskaźnika dopuszczalnego przyrostu przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia sytuacja finansowa Fabryki nie tylko nie pogorszyła się, ale ulegała systematycznej poprawie. Przekroczenie wspomnianego wskaźnika zostało więc - zdaniem wnoszącego kasację - wykorzystane przez organ założycielski jedynie jako pretekst do odwołania powoda i pozbawienia go uprawnienia do odprawy pieniężnej z art. 39 ust. 1 ustawy o przedsiębiorstwach państwowych.

Powód objął bowiem stanowisko dyrektora "A." w 1992 r., gdy przedsiębiorstwo to było w stanie finansowego kryzysu, czy wręcz finansowej zapaści. Dzięki wysiłkom powoda nie doszło jednak do upadłości fabryki i utraty pracy przez jej 600-osobową załogę. Gospodarcza kondycja przedsiębiorstwa stopniowo się poprawiała. W 1996 r. powód doprowadził do bankowego postępowania ugodowego oraz do opracowania uzgodnionego z bankiem i zaakceptowanego przez organ założycielski (tj. Ministra Przemysłu i Handlu, gdyż Wojewoda K. przejął tę funkcję dopiero od 1 września 1996 r.) programu naprawczego fabryki na lata 1996-2000. Realizacja owego programu zapewniła finansową płynność, dynamiczny wzrost sprzedaży i wydajności pracy, znaczące obniżenie udziału straty w przychodach, a także poprawę w stosunku do 1995 r. wyniku netto, co prawda nadal jeszcze ujemnego, ale z wyraźnie niższą stratą. Rada pracownicza "A." bardzo pozytywnie oceniła więc czteroletni okres pracy powoda i wobec jego odwołania ze stanowiska dyrektora zgłosiła Wojewodzie K. sprzeciw.

W postępowaniu apelacyjnym powód udokumentował - jak twierdzi wnoszący kasację - zobiektywizowaną tezę, że pomimo przekroczenia o 14,6% ustalonego przez Komisję Trójstronną, wskaźnika przyrostu przeciętnego miesięcznego wyna-

grodzienia, finansowa sytuacja "A." nie uległa w 1996 r. pogorszeniu, lecz wyraźnie i znacznie się polepszyła. Wspomniane przekroczenie, którego kwotowy wymiar wyniósł 65,84 zł na jednego pracownika i przez wzrost wynagrodzenia o 36,4% doprowadził do średniej płacy w przedsiębiorstwie na poziomie 613,63 zł (ca 63% średniej płacy krajowej), zostało bowiem zrekompensowane 68% wzrostem wydajności pracy na każdego z zatrudnionych. Ten wzrost wydajności oraz organizacyjne przedsięwzięcia powoda doprowadziły też do zminimalizowania strat w sprzedaży z 17% w 1995 r. do 0,42% wartości przychodów w 1996 r. Przekroczenie wskaźnika Komisji Trójstronnej zostało też w znacznym stopniu spowodowane niezależnym od powoda, trzykrotnym podwyższeniem w 1996 r. przez Ministra Pracy i Polityki Socjalnej wysokości najniższego wynagrodzenia za pracę (z 305 zł na 325 zł od 1 stycznia 1996 r., z 325 zł na 350 zł od 1 kwietnia 1996 r. i z 350 zł na 370 zł od 1 lipca 1996 r.). Najniższa płaca jest zaś w pozwanym zakładzie podstawą naliczania, np. dodatków za staż pracy, czy nagród jubileuszowych, przewidzianych przez zakładowy układ zbiorowy pracy, podpisany w lutym 1995 r.

Tymczasem Sąd drugiej instancji zlekceważył powyższe dowody i przy ocenie wpływu przekroczenia wskaźnika Komisji Trójstronnej na finansową sytuację pozwanego przedsiębiorstwa nie posłużył się jedynie racjonalną metodą "czasowo-porównawczą", tylko bezkrytycznie przyjął "kuriozalne" rozumowanie przypozwanego Wojewody K., że pogorszeniem finansowej sytuacji "A." w 1996 r. było samo przekroczenie wskaźnika, zwiększające stratę fabryki o 483.924,00 zł. Akceptacja takiego rozumowania narusza art. 328 KPC, prowadząc do wniosku, że w trybie art. 70 § 3 KP w związku z art. 52 § 1 pkt 1 KP trzeba by zwalniać nawet najlepszych dyrektorów przedsiębiorstw, którzy wskaźnik Komisji Trójstronnej przekroczyli wskutek podwyżek najniższej płacy lub wskutek wzrostu wynagrodzeń akordowych w następstwie wzrostu wydajności pracy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Kasacja jest zasadna, chociaż jedynie w odniesieniu do pracodawcy powoda, czyli Fabryki Maszyn Rolniczych "A." w K. Przedmiotem niniejszego sporu są bowiem roszczenia ze stosunku pracy powoda na stanowisku dyrektora tej fabryki, a więc

tylko ona ma w sprawie bierną legitymację procesową. Dotyczy to również roszczeń wywodzących się z czynności, które z mocy ustawowego upoważnienia dokonuje za pracodawcę będącego przedsiębiorstwem państwowym jego organ założycielski. Kwestia legalności uczynienia użytku z przysługującej mu kompetencji do odwołania dyrektora przedsiębiorstwa państwowego może mieć zatem znaczenie tylko w relacji organu założycielskiego wobec przedsiębiorstwa, a nie w płaszczyźnie jego odpowiedzialności względem pracownika. Kasację co do pozwanego Wojewody K. należało zatem oddalić, ograniczając badanie zasadności zarzutów kasacji jedynie do drugiego z pozwanych.

W tym podmiotowym zakresie zaskarżony wyrok opiera się o błędną wykładnię przepisów ustawy z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych (jednolity tekst: Dz. U. z 1991 r. Nr 18, poz. 80 ze zm.). Chodzi tu w szczególności o przepisy regulujące skutki przekroczenia wskaźników przyrostu przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia, ustalanych przez Komisję Trójstronną do Spraw Społeczno-Gospodarczych lub Radę Ministrów w trybie określonym ustawą z dnia 16 grudnia 1994 r. o negocjacyjnym systemie kształtowania przyrostu przeciętnych wynagrodzeń w podmiotach gospodarczych oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. z 1995 r. Nr 1, poz. 2). Po zmianach wprowadzonych przez tę ustawę do uregulowań ustawy z dnia 25 września 1981 r., stanowi ona w art. 37a ust. 1 pkt 4, że organ założycielski może odwołać dyrektora przedsiębiorstwa państwowego, które przekroczyło wspomniane wskaźniki przyrostu wynagrodzenia, co spowodowało pogorszenie sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, przy czym odwołanie z tych przyczyn pociąga za sobą skutki, jakie przepisy prawa wiążą z rozwiązaniem umowy o pracę przez zakład pracy bez wypowiedzenia z winy pracownika (art. 37a ust. 3 ustawy). Z przyczyn określonych w art. 37a ust. 1 pkt 4 ustawy o przedsiębiorstwach państwowych organ założycielski może też - zgodnie z jej art. 65 ust. 1a - wszcząć postępowanie naprawcze i ustanowić nad przedsiębiorstwem zarząd komisaryczny, co z mocy art. 66 ust. 2 ustawy powoduje rozwiązanie organów przedsiębiorstwa i obliuguje organ założycielski do odwołania dyrektora przedsiębiorstwa. Wszczęcie postępowania naprawczego i ustanowienie zarządu komisarycznego było wcześniej i nadal jest też - w porozumieniu z Ministrem Finansów - możliwe wobec przedsiębiorstwa, które swą działalność prowadzi ze stratą (art. 65 ust. 1 ustawy).

Wprowadzenie przepisu art. 65 ust. 1a ustawy rozszerzyło więc od dnia 1 stycznia 1995 r. zakres dopuszczalności wszczynania postępowania naprawczego i ustanawiania zarządu komisarycznego również w przedsiębiorstwach państwowych, których działalność jest wprawdzie prowadzona bez strat, ale ich sytuacja finansowa uległa - wskutek przekroczenia wskaźników Komisji Trójstronnej - pogorszeniu, polegającemu najogólniej rzecz biorąc na obniżeniu efektywności gospodarowania. Wszczęcie z tego powodu postępowania naprawczego i ustanowienie zarządu komisarycznego powoduje też rozwiązanie organów przedsiębiorstwa oraz obligatoryjne odwołanie jego dyrektora ze skutkiem w postaci "napiętnowania" go w płaszczyźnie art. 52 § 1 pkt 1 KP i pozbawienia odprawy pieniężnej z art. 39 ust. 1 ustawy. Jeżeli natomiast przedsiębiorstwo działało ze stratą, to spowodowane przekroczeniem wskaźników Komisji Trójstronnej pogorszenie jego sytuacji finansowej pogłębia tylko dotychczasowe straty. Wszczęcie postępowania naprawczego i ustanowienie zarządu komisarycznego byłoby więc w takiej sytuacji możliwe z powodu "prowadzenia działalności ze stratą", czyli na podstawie samego tylko przepisu art. 65 ust. 1 ustawy, co wszakże odwoływanego wówczas dyrektora przedsiębiorstwa nie pozbawiałoby automatycznie prawa do sześciomiesięcznej odprawy pieniężnej, chyba że przyjąłby on obowiązki zarządcy komisarycznego (art. 39 ust. 3 ustawy). Innymi słowy, wszczęcie postępowania naprawczego i ustanowienie zarządu komisarycznego w przedsiębiorstwie, które działając już ze stratą, pogorszyło jeszcze swą sytuację finansową (tzn. ową stratę) wskutek przekroczenia wskaźników ustalonych przez Komisję Trójstronną, czyli w przedsiębiorstwie, w którym następuje zbieg przesłanek zastosowania art. 65 ust. 1 i art. 65 ust. 1a ustawy, służy głównie "ukaraniu" jego dyrektora.

Co prawda odwołanie dyrektora przedsiębiorstwa państwowego z przyczyn określonych w art. 37a ust. 1 pkt 4 ustawy pociąga za sobą z mocy art. 37a ust. 3 skutki, jakie prawo pracy wiąże z niezwłocznym rozwiązaniem stosunku pracy z winy pracownika, ale to oznacza jedynie tyle, że przestrzeganie wskaźników ustalonych przez Komisję Trójstronną należy - jako wyraz dbałości o finansową sytuację przedsiębiorstwa - do podstawowych obowiązków pracowniczych dyrektora. Aby przekroczenie tych wskaźników mogło być potraktowane jako przesłanka "wydalenia" dyrektora z pracy, to musi być ono "ciężkim" naruszeniem jego podstawowych obo-

wiązków, a więc spowodować zawinione przezeń pogorszenie sytuacji finansowej przedsiębiorstwa. Ustawowe odróżnianie wskaźników przyrostu wynagrodzenia oraz sytuacji finansowej przedsiębiorstwa dowodzi przy tym, że przestrzeganie owych wskaźników nie jest celem samym w sobie, a jedynie instrumentem do utrzymania w każdym roku obrachunkowym sytuacji finansowej przedsiębiorstwa co najmniej na poziomie "niepogorszonym" w porównaniu z poprzednim rokiem. Przekroczenie wskaźników przyrostu średniego wynagrodzenia bez równoczesnego pogorszenia sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, a tym bardziej w razie jej poprawy, nie może być zatem pod adresem dyrektora przedmiotem zarzutów i przesłanką "karnego" odwołania ze stanowiska. Jest to szczególnie istotne w przedsiębiorstwie, które - jak pozwana Fabryka - prowadziło działalność ze stratą, gdyż wówczas jako niepogorszenie jego sytuacji finansowej trzeba traktować niepowiększenie jego poprzedniorocznej straty, a cóż dopiero jej obniżenie. Nieco inaczej będzie w przedsiębiorstwach działających wcześniej bez straty. Spowodowanie straty, czy choćby tylko obniżenie dochodu będzie bowiem pogorszeniem sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, aczkolwiek "karne" odwołanie jego dyrektora wymagałoby ponadto ustalenia, że owo pogorszenie sytuacji finansowej wskutek przekroczenia wskaźników Komisji Trójstronnej należy łączyć z zawinionym zachowaniem dyrektora, a nie np. z podwyżką minimalnej płacy i automatycznym wzrostem naliczanych od niej składników wynagrodzenia.

Z powyższych rozważań wynika, że ocena zasadności odwołania powoda na podstawie art. 66 ust. 2 zdanie 2 w związku z art. 65 ust. 1 oraz art. 65 ust. 1a ustawy o przedsiębiorstwach państwowych nie mogła się ograniczyć do ustalenia niespornego skądinąd przekroczenia określonego przez Komisję Trójstronną wskaźnika przyrostu przeciętnego wynagrodzenia, ale wymagała też - jak słusznie twierdzi wnoszący kasację - zbadania, czy przekroczenie to spowodowało w 1996 r. pogorszenie sytuacji finansowej pozwanego przedsiębiorstwa w porównaniu z 1995 r. i w sytuacji, gdy oba lata były okresem prowadzenia działalności ze stratą. Ewentualne ustalenie, że tak rozumiana sytuacja finansowa pozwanego przedsiębiorstwa nie tylko nie uległa pogorszeniu, ale wręcz poprawiła się, przesądziłaby o bezzasadności odwołania powoda w związku z art. 65 ust. 1a ustawy, a więc ze skutkiem w postaci niezwłocznego rozwiązania jego stosunku pracy z przyczyn zawinionych przez

pracownika. Odwołanie powoda można by więc wówczas kwalifikować jako spowodowane "tylko" przesłanką z art. 65 ust. 1 ustawy, tzn. prowadzeniem działalności przedsiębiorstwa ze stratą, co nie pozbawiłoby zainteresowanego prawa do sześciomiesięcznej odprawy pieniężnej z art. 39 ust. 1 ustawy, skoro po odwołaniu nie pełnił funkcji zarządcy komisarycznego (art. 39 ust. 3 ustawy).

Przepis art. 69 KP nie stoi też na przeszkodzie domaganiu się przez powoda na podstawie art. 56 § 1 w związku z art. 58 KP odszkodowania za niezgodne z prawem rozwiązanie jego stosunku pracy bez wypowiedzenia, przy czym w pojęciu bezprawności takiego rozwiązania mieści się zarówno brak prawem przewidzianej przyczyny, jak też pisemnej formy ze wskazaniem okoliczności faktycznych uzasadniających rozwiązanie (art. 30 § 4 KP). Motywy zakwestionowania tego roszczenia powoda przez Sąd pierwszej instancji są niezrozumiałe. Natomiast Sąd Wojewódzki akceptuje to stanowisko z naruszeniem art. 328 § 2 KPC, gdyż czyni to tak lakonicznie, że wyłącza w istocie możliwość kasacyjnej kontroli tej części swego orzeczenia.

Z wyżej podanych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 393¹² KPC w stosunku do pozwanego Wojewody K., a na podstawie art. 393¹³ KPC wobec pozwanego przedsiębiorstwa orzekł, jak w sentencji.

=====